

Dr Filip Cieplý

VI Bielańskie Kolokwium Karnistyczne „Okoliczności wyłączające winę”

Warszawa, 13 maja 2009 r.

Dnia 13 maja 2009 r., w budynku Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, odbyło się VI Bielańskie Kolokwium Karnistyczne pt. „Okoliczności wyłączające winę”, zorganizowane przez Katedrę Prawa Karnego UKSW. Bielańskie Kolokwia Karnistyczne wpisały się już na stałe w kalendarz najważniejszych ogólnopolskich cyklicznych konferencji z prawa karnego. Obradom, jak co roku, przysłuchiwali się przedstawiciele doktryny prawa karnego z różnych ośrodków akademickich w Polsce, reprezentanci środowiska prokuratorskiego i sędziowskiego, w tym także sędziowie Sądu Najwyższego, przedstawiciele stołecznej kadry urzędniczej oraz studenci. Słuchaczom wraz z programem obrad, materiałami okolicznościowymi oraz promocyjnymi wręczono publikację stanowiącą zwieńczenie V Bielańskiego Kolokwium Karnistycznego pt. *Nadzwyczajny wymiar kary*, red. J. Majewski, Toruń 2009.

Słowo wstępne wygłosił główny organizator Kolokwium prof. dr hab. Jarosław Majewski, kierownik Katedry Prawa Karnego, a zarazem dziekan Wydziału Prawa i Administracji UKSW. Uroczystego otwarcia dokonał J.M. Ks. prof. dr hab. Ryszard Rumianek, Rektor Uniwersytetu.

Pierwszej części kolokwium przewodniczył prof. dr hab. Tomasz Kaczmarek z Uniwersytetu Wrocławskiego. Jako pierwszy referat wygłosił prof. dr hab. Andrzej Zoll z Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie nt. „Wina a unormowanie art. 31 § 3 k.k.” Prelegent poruszył problem uzasadnienia odpowiedzialności karnej osoby, która wprowadziła się w stan niepoczytalności i w tym stanie dokonała czynu zabronionego, opierając swój wywód na założeniu, iż kodeks karny w sposób jednoznaczny oddziela stronę podmiotową czynu od winy rozumianej normatywnie. To założenie rodzi pytanie o kwalifikację prawną czynu realizowanego przez osobę niepoczytalną i to zarówno w kontekście art. 31 § 1, jak i § 3 k.k. Autor podkreślał, iż rozważanie czy sprawca był poczytalny w czasie popełnienia czynu zabronionego, czy też nie, wymaga najpierw ustalenia popełnienia przez niego czynu zabronionego w znaczeniu ustawy karnej, a więc charakteryzującego się umyślnością albo nieumyślnością. Nieuprawnione jest zwłaszcza utożsamianie braku możliwości rozpoznania znaczenia czynu z brakiem świadomości realizacji znamion, a konsekwentnie z brakiem zamiaru. Jeżeli

zaś chodzi o odpowiedzialność karną sprawcy z art. 31 § 3 k.k., nie jest to odpowiedzialność oparta na winie, ale jako wyjątek, wyłączenie na pozostałych elementach struktury przestępstwa, tj. bezprawności, karalności i karygodności czynu zabronionego. Zasada humanizmu wymagałaby jednak generalnego ograniczenia wymiaru kary wymierzanej na podstawie art. 31 § 1 k.k., podobnie jak przewidywały to projekty kodeksu karnego z 1963 i 1990 r.

Jako drugi wystąpił prof. dr hab. Jarosław Majewski wygłaszając referat nt. „Błąd co do kontraktów jako podstawa wyłączenia winy”. Prelegent podkreślając różnicę pomiędzy błędem co do faktu i błędem co do prawa, wskazał na niejednoznaczność rozumienia błędu co do kontraktu: bądź jako błędu co do istnienia w systemie prawnym określonej okoliczności wyłączającej bezprawność o oznaczonych granicach, bądź jako błędu co do okoliczności faktycznych odpowiadających przesłankom działania w granicach określonego kontraktu. Biorąc pod uwagę, że błąd może polegać na urojeniu albo nieświadomości, prelegent rozpatrzył cztery typy stanów faktycznych: a) urojenie istnienia w systemie prawnym okoliczności wyłączającej bezprawność (jest to w istocie nieświadomość bezprawności); b) nieświadomość istnienia w systemie prawnym okoliczności wyłączającej bezprawność (to urojenie przestępstwa zachowania); c) urojenie sytuacji kontraktowej (pierwotnie błąd co do faktu); d) nieświadomość sytuacji kontraktowej (odpowiedzialność za usiłowanie nieudolne). Autor podkreślił konsekwencję rozróżnienia błędu co do faktu i kontraktu, w tym drugim przypadku błąd mu-

si być usprawiedliwiony. Wskazał także przypadki trudne do kwalifikacji prawnej w tym aspekcie, m.in. urojenie sobie zgody dysponenta dobra czy urojenie zagrożenia życia lub zdrowia kobiety ciężarnej jako przesłanki dopuszczalności przerwania ciąży.

Jako trzeci z kolei zabrał głos prof. dr hab. Jacek Giezek z Uniwersytetu Wrocławskiego, który zaprezentował referat nt. „Błąd co do znamion modyfikujących typ czynu zabronionego”. Referent zaproponował interpretację przepisu z art. 28 § 2 k.k. odbiegającą od poglądu dominującego w doktrynie prawa karnego, w świetle którego błąd w nim uregulowany dotyczy wyłącznie okoliczności łagodzących odpowiedzialność karną. Nie obejmowanie tego rodzaju błędem okoliczności kwalifikujących, według autora, wynika z niedoceniania znamion negatywnych czynu zabronionego oraz bezpodstawnego uznawania nieświadomości jako jednej z postaci błędu. Prof. Giezek zwrócił uwagę, iż w sytuacji gdy sprawca nie jest świadomy znamienia kwalifikującego, to w gruncie rzeczy mylnie sobie wyobraża znamię będące zaprzeczeniem znamienia kwalifikującego, a więc negatywnie ujęte znamię uprzywilejowujące, co odpowiada treści art. 28 § 2 k.k. Poddał także w wątpliwość rozstrzygnięcie ustawodawcy, iż błąd tego rodzaju, aby spełniał swoją funkcję, musi być usprawiedliwiony. Odnosił się ponadto do problemu błędu co do okoliczności dynamicznej stanowiącej następstwo czynu zabronionego. Uznał, iż jest to jedynie rodzaj błędu co do prognozy wystąpienia następstwa, co nie jest błędem rozumianym jako rozbieżność pomiędzy świadomością sprawcy a rzeczywistością, a więc nie dotyczy go norma z art. 28 § 2 k.k.

Po przerwie na kawę obradom przewodniczyła prof. dr hab. Barbara Kunicka-Michalska z Polskiej Akademii Nauk. W tej części jako pierwszy zabrał głos Sędzia SN dr Dariusz Świącki z Izby Karnej Sądu Najwyższego, wygłaszając referat nt. „Wina i strona podmiotowa a problem redagowania wyroku skazującego (refleksje o praktyce orzeczniczej)”. Referent przedstawił problem winy i strony podmiotowej przestępstwa z perspektywy praktyki stosowania prawa w trzech aspektach: winy jako przesłanki odpowiedzialności karnej, a więc przypisania przestępstwa, limitującej funkcji winy przy wymiarze kary oraz nieznacznego stopnia winy jako przesłanki warunkowego umorzenia postępowania. Autor zwrócił uwagę na fakt, iż wskazane problemy potrzebują dodatkowego opracowania pod kątem metodyki pracy sędziego.

Jako kolejny wystąpił prof. dr hab. Piotr Kardas z Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie z referatem nt. „Problem usprawiedliwienia błędu a podstawy wyłączenia winy”. Na początku wystąpienia prelegent wskazał, iż na gruncie obowiązującego kodeksu karnego mamy do czynienia z materialno-prawną zasadą domniemania winy, co wiąże się z ciężarem przeprowadzenia dowodu, a także, że doktryna prawa karnego nie wyjaśnia na jakiej teorii winy oparł się polski ustawodawca. Zwrócił ponadto uwagę na zagadnienie czy istoty prawno-karnej winy można poszukiwać wyłącznie w ustawie karnej czy także w komponentach pozaustawowych, uznając że raczej stoi na stanowisku, iż przesłanki winy uwikłane są li tylko w regulacje ustawowe.

Po przerwie obiadowej odbyła się dyskusja, której przewodniczył prof. dr hab. Zbi-

gniew Cwiągalski z Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie. Jako pierwsza w tej części zabrała głos prof. dr hab. Violetta Konarska-Wrzosek z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, która w odniesieniu do referatu prof. J. Giezka przyznała, iż o ile pierwszy człon przepisu art. 28 § 2 k.k. można interpretować szeroko włączając weń także typy kwalifikowane, to już jego drugi człon zawęży interpretacje do odmiany uprzywilejowującej, zwłaszcza że w ustawowej konwencji terminologicznej o typie uprzywilejowanym mówi się wyłącznie w odniesieniu do typu podstawowego. Prof. dr hab. Andrzej Zoll odnosząc się do referatu prof. J. Majewskiego bronił rozwiązania przyjętego w art. 29 k.k. na gruncie teorii znamion negatywnych czynu zabronionego. Odnosząc się do referatu prof. J. Giezka, prof. Zoll stwierdził że zaproponowana interpretacja art. 28 § 2 k.k. z punktu widzenia stosowania prawa jest nie do przyjęcia. Zakwestionował także traktowanie nieletniości, jako okoliczności wyłączającej winę. Prof. dr hab. Jarosław Majewski dotknął problemu opisywania znamion czynu zabronionego od strony negatywnej, potwierdzając swoje stanowisko, iż rozwiązanie z art. 29 k.k. jest chybione zarówno merytorycznie, jak i kryminalno-politycznie. Stwierdził także, iż interpretacja art. 28 § 2 k.k. zaproponowana przez prof. J. Giezka jest nietrafna ze względu na treść przepisu art. 28 § 1 k.k. Prof. dr hab. Teresa Dukiet-Nagórska z Uniwersytetu Śląskiego jako jedyna z zabierających głos w dyskusji odniosła się aprobatywnie do interpretacji art. 28 § 2 k.k. zaproponowanej przez prof. J. Giezka, nawiązując do koncepcji norm sprzężonych, wskazując w szczególności

ści na zakres normowania i stosowania normy sankcjonowanej. Podkreśliła jednocześnie, że prognoza co do zdarzeń przyszłych jest często w prawie karnym przedmiotem oceny i tym samym *de facto* można być w stanie błędu co do prognozy. Prof. Włodzimierz Wróbel z Uniwersytetu Jagiellońskiego spojrzał na problematykę winy, a także niepoczytalności i błędu, przez pryzmat wypowiedzi Trybunału Konstytucyjnego w kwestii odpowiedzialności wyłącznie na podstawie winy, poddając w wątpliwość propozycję interpretacyjną prof. J. Giezka. Postawił też pytanie czy błąd co do dobra prawnego, to błąd co do prawa czy co do znamion, wskazując jako przykład przeprowadzenie zabiegu leczniczego bez obiektywnej potrzeby. Mgr Witold Zątek z Uniwersytetu Jagiellońskiego zapytał prof. J. Majewskiego o zasadność zastosowania art. 26 § 2 k.k. ewentualnie 29 k.k. w przypadku błędu co do proporcji dóbr w ramach działania w stanie wyższej konieczności. Sędzia SN Stanisław Zabłocki zwrócił uwagę, że wykładnia prof. Giezka art. 28 § 2 k.k. jest wykładnią na niekorzyść oskarżonego, ponieważ zakres limitujący odpowiedzialność karną tego przepisu ze względu na wymóg usprawiedliwienia błędu jest węższy niż przepisu z art. 28 § 1 k.k. Potwierdził także niedostatki techniki w zakresie sporządzania części motywacyjnej orzeczeń sądowych w części przypisania sprawcy winy.

W odpowiedzi na zadane pytania prof. Andrzej Zoll stwierdził, iż błąd co do dobra prawnego traktuje jako błąd co do znamion z art. 28 § 1 k.k., jednocześnie potwierdzając stanowisko, że odpowiedzialność na podstawie art. 31 § 3 k.k. to odstępstwo od zasa-

dy winy i lepiej tu mówić o wyjątku od zasady winy niż twierdzić, że wina da się uzasadnić bez zasady koincydencji, ponieważ jeżeli będzie się rozbudowywać winę na przedpolu czynu zabronionego to straci ona swój charakter gwarancyjny. Prof. Jacek Giezek wykluczył możliwość zbiegu czynu podstawowego z typem zmodyfikowanym zwracając uwagę, iż kluczem do jego interpretacji art. 28 § 2 k.k. jest przyjęcie negatywnej teorii znamion czynu zabronionego oraz utożsamienie błędu jedynie z mylnym wyobrażeniem, a nie nieświadomością sprawcy. Prof. Piotr Kardas podkreślił, że karnoprosesowa zasada domniemania niewinności ma niewiele wspólnego karnomaterialną zasadą winy, w tym pierwszym przypadku chodzi w istocie o zasadę domniemania braku realizacji znamion czynu zabronionego. Zaznaczył też iż w jego mniemaniu nieletniość stanowi okoliczność wyłączającą winę. Prof. dr hab. Ryszard Dębski z Uniwersytetu Łódzkiego zaakcentował potrzebę doprecyzowania terminologii w zakresie zasady domniemania niewinności i zasady zawnienia, a także rozróżnienia znamion czynu zabronionego ujętych negatywnie i znamion negatywnych rozumianych jako zaprzeczenie kontratypu.

Prof. Jarosław Majewski na zakończenie stwierdził, iż gdyby przyjąć interpretację prof. J. Giezka, to typy kwalifikowane przez okoliczność statyczną stałyby się typami umyślnie-nieumyślnymi, a więc tylko w przypadku usprawiedliwionej nieznajomości znamienia kwalifikującego sprawca mógłby liczyć na stosowanie przepisu przewidującego typ zasadniczy, co oznacza że jeżeli błąd byłby nieusprawiedliwiony sprawca odpowiadałby za typ kwa-

lifikowany. Stwierdził także iż koncepcja znamion negatywnych nie ma znaczenia przy ocenie błędu z art. 28 § 2 k.k., ponieważ tutaj cały czas jesteśmy w polu tego co bezprawne. Dodał ponadto, że za brakiem uzasadnienia w wyroku przypisania winy czy nawet opisu przypisanego czynu, stoi często automatyczne przypisywanie przez sędziów odpowiedzialności za przestępstwo umyślne oparte na domniemaniu, że jeżeli sprawca realizuje znamiona czynu zabronionego, a przestępstwo jest umyślne, to przestępstwo jest zrealizowane umyślnie.

Wyjściem z tej sytuacji jest jedynie uchylanie tego rodzaju orzeczeń.

Kolokwium niewątpliwie było jednym z najważniejszych wydarzeń naukowych w polskiej karnistyce w bieżącym roku. Należy mieć nadzieję, że tak jak to miało miejsce do tej pory, owocem VI Bielańskiego Kolokwium Karnistycznego stanie się publikacja stanowiąca zapis wygłoszonych referatów oraz odbytej dyskusji. Zapis audiowizualny kolokwium umieściła na swoich stronach internetowych Katedra Prawa Karnego Uniwersytetu Jagiellońskiego.